

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

تحلیل محتوای کتاب‌های دوره دوم مقطع ابتدایی از لحاظ پرداختن به آداب دوستی

رضا چندول

دانشجو معلم کارشناسی رشته آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان (پردیس علامه امینی)، تبریز، ایران

reza.chndvl80@gmail.com

چکیده

در پژوهش حاضر، کتاب‌های درسی دوره دوم مقطع ابتدایی (پایه‌های چهارم، پنجم و ششم) از لحاظ پرداختن به دوستی و آداب آن با روش توصیفی و از نوع تحلیل محتوا مورد بررسی و تحلیل گرفتند و با توجه به موضوع پژوهش، از بین تمام کتاب‌های موجود در پایه‌های چهارم تا ششم، کتاب‌های مطالعات اجتماعی به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند و بررسی و تحلیل بر روی آنها صورت گرفت و با توجه به نتایج به دست آمده، در کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی، آن چنان که باید به دوستی و آداب آن پرداخته نشده است و اشارات کمی به دوستی دارند و به جز فصل اول مطالعات اجتماعی ششم، هیچ اشاره‌ی مستقیمی به دوستی و آداب آن نشده است و مطالعات اجتماعی ششم نسبتاً بهتر به دوستی و آداب آن پرداخته است.

کلیدواژه

مقطع ابتدایی، کتاب درسی، دوستی، مطالعات اجتماعی، تحلیل محتوا

مقدمه

دوره‌ی ابتدایی به لحاظ رشد، تربیت و تکوین شخصیت کودکان دوره‌ی بسیار مهمی است و این دوره را دوره‌ی اطاعت، تأدیب، خلاقیت و بروز استعدادهای عمومی هم گفته‌اند (شکوهی، ۱۳۶۶، ص ۱۵۸).

محتوا شامل اصول و مفاهیمی است که به دانش آموزان ارائه می‌شود تا ورود آنان را به فعالیت‌های آموزشی، و رسیدن آنان را به هدف‌های آموزشی نهایی امکان‌پذیر سازد. محتوای آموزشی باید براساس اهداف آموزشی تهیه و تنظیم گردد. مطالب و فعالیت‌های پیشنهادی باید با اهداف کلی، واسطه‌ای و عینی همسو باشند تا تحقق چنین اهدافی را ممکن سازند. محتوای آموزشی در نظام آموزشی ایران توسط «دفتر تحقیقات و برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی» تهیه و تنظیم می‌گردد، ولی در صورت نقص یا کمبود محتوا، معلمان می‌توانند با گزینش محتوا، آن نقص یا کمبود را جبران نمایند. لازمه‌ی این امر این است که معلم در درجه‌ی اول توانایی و قدرت تجزیه و تحلیل علمی کتاب و در درجه‌ی دوم تهیه و تنظیم محتوای مناسب را داشته باشد (شعبانی، ۱۳۹۸، ص ۲۲۰).

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

امام صادق(ع) با استناد به آیات قرآن به اهمیت دوستی اشاره کرده و فرموده اند: «منزلت و جایگاه دوست آن قدر بالاست که دوزخیان در روز قیامت پیش از خویشان نزدیک، دوستان را به فارسی می‌خوانند، چنان که خداوند از حال ایشان خبر داده و فرموده که آنها می‌گویند ما شفاعت کنندگان و دوستان دلسوزی نداریم» (طوسی، ۱۴۱۴ق: ۵۱۷ به نقل از رحیمی، مرتضی، ۱۳۹۴).

امام رضا(ع) در اهمیت دوستی فرموده اند: «مودّۀ عشرین سنه قرابه: دوستی بیست ساله در حکم خویشاوندی است.» (ابن بابویه، ۱۳۷۸، ج ۱: ۱۳۱) همچنین در پاسخ به این که بهترین خوشی دنیا در چیست؟ فرموده اند: «سعه المنزل و کثرة المحبین؛ خانه وسیع و بسیاری دوستان است.» (کلینی، ۱۴۲۹ق، ج ۱۳: ۲۲۸ به نقل از رحیمی، مرتضی، ۱۳۹۴).

در تعلیم و تربیت هم اساس بر کتاب‌های درسی است و فرآیند آموزش و پرورش براساس کتاب‌های درسی پیش می‌رود و کتاب‌های درسی، مهم‌ترین نقش را در برنامه درسی ایفا می‌کنند. بنابراین باید کتاب‌های درسی به نحوی نگارش شوند که تمام موضوعاتی که لازم هستند در آنها قید شوند را در بر داشته باشند.

پیشینه پژوهش

دهقان منشادی و شاهرخی‌نیا (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی سوم ابتدایی بر اساس توجه به مهارت هوش هیجانی»، کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی سوم ابتدایی را با روش توصیفی و با تکنیک تحلیل محتوای ویلیام رومی و براساس توجه به مهارت هوش هیجانی، مورد بررسی و تحلیل قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که طبق الگوی ویلیام رومی، محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی شامل مؤلفه‌های هوش هیجانی بوده و سب تقویت این مهارت در دانش‌آموزان میشود، چراکه بر اساس محاسبه‌ی ضریب درگیری یادگیرنده، متن، تصاویر و فعالیت‌های این کتاب توانسته فرد را درگیر یادگیری و مباحث را به شیوه‌ی فعال ارائه کند.

آداک و یوسف‌زاده چوسری (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بر مبنای تربیت اقتصادی»، کتاب مطالعات اجتماعی تمام پایه‌های مقطع ابتدایی را به روش توصیفی و از نوع تحلیل محتوای مضمونی و بر مبنای تربیت اقتصادی، مورد بررسی و تحلیل قرار دادند.

خادمی و دیگران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی بر حسب مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی»، کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی را از نوع پژوهش ترکیبی (کیفی و کمی) و با استفاده از روش مطالعه موردی کیفی و بر حسب مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی مورد بررسی و تحلیل قرار دادند.

فهندژ سعدی و افلاکی‌فرد (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی ششم دبستان بر اساس مؤلفه مهارت‌های اجتماعی»، کتاب مطالعات اجتماعی ششم دبستان را به روش کیفی و به شیوه تحلیل محتوای سطح خوانایی فرای و براساس مؤلفه مهارت‌های اجتماعی مورد بررسی و تحلیل قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که در کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی، مهارت‌های اجتماعی در فصول مختلف ارائه شده است. بیشترین توجه در زمینه مهارت‌های ارتباطی به مقوله مهارت‌های برقراری ارتباط، بیشترین توجه در زمینه مهارت‌های خودگردانی به مقوله مهارت‌های مشورت با دیگران و بیشترین توجه در زمینه مهارت‌های جرات‌ورزی به مقوله مهارت‌های شناسایی حقوق خود و دیگران می‌باشد.

جامعه آماری و نمونه آماری

جامعه آماری پژوهش، کلیه کتاب‌های درسی دوره دوم مقطع ابتدایی است و نمونه آماری هم با توجه به موضوع مقاله، کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره دوم مقطع ابتدایی است.

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

یافته ها

در مطالعات اجتماعی پایه‌ی چهارم ابتدایی، هیچ اشاره‌ای به دوستی و آداب آن نشده است و هیچ کدام از درس‌های کتاب، ارتباطی با این موضوع ندارند.

در مطالعات اجتماعی پایه‌ی پنجم ابتدایی، در درس اول به برقراری ارتباط با دیگران و ارتباط کلامی و ... اشاره کرده است و همین ارتباط با دیگران، مرتبط با دوستی است و نکات آموزنده‌ای در این باره دارد که چگونه با دوستان و دیگران صحبت کنیم و چگونه به صحبت‌های آنها گوش کنیم و گفتگوی مناسبی داشته باشیم. همچنین به این اشاره کرده است که چگونه در ارتباط با دوستان و دیگران، حریم شخصی آنها را رعایت کنیم.

در درس دوم و سوم مطالعات اجتماعی پایه‌ی پنجم ابتدایی هم به احساسات و عواطف و همدلی با دیگران پرداخته شده است که در اثنای اشاره به این موضوعات و همدلی با دیگران، به ارتباط با دوستان هم اشاره کرده است و تا حدودی مرتبط با موضوع پژوهش ماست.

در درس چهارم هم به عضویت در گروه و مشورت و همفکری و ... اشاره شده است که تا حدودی با موضوع دوستی و ارتباط با دوستان مرتبط است.

در مطالعات اجتماعی پایه‌ی ششم ابتدایی هم فصل اول که شامل درس اول و درس دوم است، کاملاً مربوط به دوستی و آداب دوستی است و کاملاً به موضوعی اختصاص داده شده است که موضوع پژوهش ماست.

نتیجه‌گیری

باتوجه به یافته‌های این پژوهش می‌توان گفت که در کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره‌ی دوم ابتدایی، آن‌چنان که باید به دوستی و آداب آن پرداخته نشده است و اشارات کمی به دوستی دارند و به جز فصل اول مطالعات اجتماعی ششم، هیچ اشاره‌ی مستقیمی به دوستی و آداب آن نشده است و مطالعات اجتماعی ششم نسبتاً بهتر به دوستی و آداب آن پرداخته است.

پیشنهادات

۱. بیش از پیش به موضوع دوستی و آداب آن در کتاب‌های درسی به ویژه در مقطع ابتدایی پرداخته شود.
۲. در حوزه‌ی تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مقطع ابتدایی از لحاظ پرداختن به دوستی و آداب آن، پژوهش‌های بیشتری صورت بگیرد.

منابع

– آداک، موسی؛ یوسف‌زاده چوسری، محمدرضا. (۱۳۹۸). تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بر مبنای تربیت اقتصادی. **نشریه پژوهش‌های آموزش و یادگیری، دوره ۱۶، شماره ۲.**

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

- خادمی، محسن. محمدی، مهدی. ناصری جهرمی، رضا. منصور، سیروس. (۱۳۹۸). تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی بر حسب مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی. **فصلنامه تعلیم و تربیت**، شماره ۱۲۶.
- دهقان منشادی، منصور؛ شاهرخی نیا، مریم. (۱۴۰۰). تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر اساس توجه به مهارت هوش هیجانی. **فصلنامه علمی تخصصی پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی دوره سوم**، شماره اول.
- رحیمی، مرتضی. (۱۳۹۴). آیین دوست یابی در سخنان امام رضا(ع). **نشریه فرهنگ رضوی**، سال چهارم، شماره ۱۵.
- شعبانی، حسن. (۱۳۹۸). مهارت‌های آموزشی و پرورشی. تهران. انتشارات سمت.
- شکوهی، غلامحسین. (۱۳۶۶). تعلیم و تربیت و مراحل آن. جلد اول. مشهد. انتشارات آستان قدس رضوی.
- فهندژ سعدی، پری. افلاکی فرد، حسین. (۱۴۰۱). تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی ششم دبستان بر اساس مولفه مهارت‌های اجتماعی. **پژوهشنامه تربیتی**. دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد. شماره ۷.